

Maria PAȘCALĂU
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

**Recuperarea memoriei culturale
a unei comunități pierdute.
Proza lui I. Peltz**

Abstract: (Recovering the Cultural Memory of a Lost Community. I. Peltz's Prose) During the interwar period, the Jewish population of Bucharest lived in the so-called "Jewish Neighbourhood". With the establishment of the communist regime, the very existence of the Jewish community living in Bucharest was threatened and it almost disappeared because of the urban reconfiguration and of the political decisions which determined the Jewish population to gradually leave the country. Although the physical evidence of this community was destroyed, its cultural memory is still preserved in various forms with literature being one of these. Born in the Jewish Neighbourhood and through his detailed descriptions of his life in the Bucharest ghetto, I. Peltz managed to transform his prose into an instrument for preserving the memory of this community which got lost as time passed by. The present paper aims to identify in three of I. Peltz's novels, *Calea Văcărești* (1933), *Foc în Hanul cu tei* (1934) și *Israel însângerat* (1946), those elements which shape the cultural profile of the Jewish community living in Bucharest before and during the interwar period. In addition, it investigates to what extent the cultural memory of a minority community manages to become an integral part of the national cultural memory by following the way in which I. Peltz's literature succeed to enter and position itself within the Romanian literary canon. The purpose of this article is to draw the attention on the cultural and political practices used to control the process of formation of the national cultural memory. It is important to point out that these practices had almost entirely promoted the cultural identity belonging to the majority.

Keywords: *the Jewish community of Bucharest, cultural identity, I. Peltz, literature, cultural memory.*

Rezumat: În perioada interbelică, populația evreiască a Bucureștiului era concentrată în așa-numitul cartier evreiesc. Odată cu instaurarea regimului comunist, existența comunității evreiești din București începe să fie amenințată, ajungând să dispară aproape complet din cauza reconfigurărilor urbane și a adoptării unor decizii politice în urma cărora evreii încep să părăsească treptat țara. Deși urmele fizice ale existenței acestei comunități sunt distruse, memoria ei culturală rămâne însă păstrată în diverse alte forme, literatura fiind una dintre acestea. Născut în cartierul evreiesc, prin descrierile detaliate ale vieții din ghetoul bucureștean, I. Peltz va face din proza sa un instrument de prezervare a memoriei acestei comunități, în timp, pierdute. Această lucrare urmărește să identifice în trei dintre romanele lui I. Peltz, *Calea Văcărești* (1933), *Foc în Hanul cu tei* (1934) și *Israel însângerat* (1946), acele elemente care conturează profilul socio-cultural al comunității evreiești bucureștene ante- și interbelice. În plus, investighează în ce măsură memoria culturală a unei comunități minoritare ajunge să devină parte integrantă a memoriei culturale naționale, urmărind modul în care literatura lui I. Peltz reușește să pătrundă și să se poziționeze în canonul literar românesc. Scopul acestei lucrări este de a atrage atenția asupra practicilor culturale și politice prin care a fost controlat procesul de formare a memoriei culturale naționale, practici care au promovat, aproape în mod exclusiv, identitatea culturală a majorității.

Cuvinte-cheie: *comunitatea evreiască din București, identitate culturală, I. Peltz, literatură, memorie culturală.*

Introducere

Întrebat de Camil Baltazar, într-un interviu din 1933, care este geneza cărții *Calea Văcărești*, I. Peltz răspundea că romanul a avut ca punct de pornire o motivație pur subiectivă: „Am iubit și am suferit în Calea Văcărești, și ca orice scriitor, mi-am însemnat durerile și bucuriile în mine cu semne de foc; odată și odată, mi-am spus, ele vor intra într-o carte” (*Romanul românesc II* 1986, 712). Scriind despre mahalaua evreiască a Bucureștilor, scrie, de fapt, despre sine, despre locul în care s-a născut și a trăit, adică despre propria identitate. Profund atașat de locurile de origine, prozatorul I. Peltz preferă să rămână în cadrele lumii pe care o cunoaște cel mai bine. Demersul său de reconstituire a portretului comunității evreiești bucureștene are la bază, așadar, o legătură afectivă indisolubilă cu această lume, legătură din care ia naștere un puternic sentiment al datoriei față de păstrarea în scris a memoriei celor în mijlocul cărora a trăit. Prin urmare, va păstra cartierul evreiesc al Bucureștiului drept fundal al narațiunii în majoritatea romanelor sale, reușind astfel să immortalizeze, după cum mărturisea într-un interviu¹ publicat în „Revista Cultului Mozaic”, „o lume asupra căreia am întârziat multă vreme cu privirea, asupra căreia mi-am îngăduit să proiectez o lumină personală.” (Peltz 2011, 52)

Lucrarea de față își propune să identifice și să analizeze perspectivele din care este redată imaginea lumii evreiești bucureștene din perioada ante- și interbelică în cele mai valoroase din punct de vedere estetic romane ale lui I. Peltz, *Calea Văcărești* (1933) și *Foc în Hanul cu tei* (1934), precum și în romanul-document al Holocaustului din România, *Israel însângerat* (1946). Analizând modul în care I. Peltz alege să recompună portretul comunității evreiești într-o perioadă vizibil marcată de recrudescența naționalismului cu puternice accente antisemite, lucrarea de față evidențiază presiunea pe care o exercită cadrul socio-cultural românesc interbelic asupra reprezentărilor literare ale identității evreiești în romanele acestui prozator. În plus, lucrarea urmărește destinul literar al lui I. Peltz în cultura română, soarta celor mai valoroase romane ale sale care reprezintă nu numai puncte de demarcație în evoluția epicii românești, ci și importante surse de documentare cu privire la viața comunității evreiești din Bucureștiul ante- și interbelic, o comunitate distrusă aproape în întregime de regimul comunist. Scopul acestei lucrări este de a atrage atenția asupra reiterării unor practici și politici culturale care nu numai că ocultează contribuția scriitorilor evrei la construcția culturii române moderne, ci, mai mult, împiedică păstrarea memoriei culturale a unor grupuri minoritare ca parte integrantă a memoriei culturale naționale.

---

¹ Interviul cu titlul *Peltz își amintește: Cum am scris Calea Văcărești*, publicat în „Revista Cultului Mozaic”, nr. 314, 15 ianuarie 1974, p. 5-7, este reprodus în Felicia Waldman, Anca Ciuciu. 2011. *Istории și imagini din Bucureștiul evreiesc*. București: Editura Noi Media Print, p. 52-56.

Lumea evreiască bucureșteană. Fațetele viziunii lui I. Peltz

Scriitor prin excelență al mediului din care provine, I. Peltz este inclus de Leon Volovici, alături de Ion Călugăru și Ury Benador, într-o categorie aparte, aceea a „prozatorilor lumii evreiești” (2016c, 97). Proza lui aduce în atenția cititorilor un spațiu rămas până atunci cvasinecunoscut în literatura română, cel al mahalalei evreiești, un spațiu căruia îi va rămâne fidel, cu mici excepții, pe parcursul întregii sale cariere de scriitor. Angajându-se în redarea portretului lumii evreiești bucureștene, I. Peltz are în vedere atât descrierea propriu-zisă a cartierului, cât și, după cum observă Oana Soare, „anumite puncte de referință esențiale pentru profilul comunității” (2020, 103): realitățile sociale, opțiunile ideologice și identitare, viața cultural-religioasă, organizarea vieții comunitare, relația cu majoritatea, reacția la antisemitism, evenimentele traumatice, impactul marilor evenimente istorice etc.

În romanele sale, Peltz descrie cartierul cu micile sale sinagogi, cu casele cu prăvălii deschise la parter și locuințe la etaj, cu hanurile sale, case mizere de raport sau centre comerciale, cu ceainăriile și cârciumile unde, seara, „lumea anonimă” a cartierului se aduna „amețindu-se nu numai cu alcool, ci și cu planuri fără a doua zi” (Peltz 2011, 54-55), cu societățile filantropice, cu școlile, orfelinatele și azilul de bătrâni. Reconstituie astfel nu numai imaginea arhitecturală a cartierului, ci și modul de organizare, specific marilor comunități evreiești care, precizează Radu Ioanid, „se ocupau de viața religioasă, de educație și desfășurau activități filantropice” (2019, 12). Este însă un sistem de organizare pe care îl prezintă cu un ochi critic, evidențiindu-i disfuncționalitatea, lipsa de eficiență în asigurarea protecției categoriilor sociale vulnerabile din care fac parte cele mai multe dintre personajele sale. Critica socială este avută în vedere de Peltz și în realizarea descrierilor, aspectele care dezvăluie condiția deplorabilă a străzilor, a clădirilor și, implicit, a locuitorilor cartierului fiind aduse cu insistență în atenția cititorului. Strada Traian, descrisă în romanul *Calea Văcărești*¹, este o astfel de stradă, tipică pentru cartierul evreiesc, cu hanuri suprapopulate în care trăiau înghesușiți, în chirie, cei foarte săraci, cu case modeste, lipite unele de celelalte în care erau deschise prăvălii sau mici ateliere: „Lângă han se înșirau căsuțe cu intrarea la stradă, fiecare cu trepte. Erau mici prăvălii de coloniale, sticlărie, un atelier fotografic, o săliță de dans, în fund o școală de copii, o <cârnățarie> și alte mărunte căminuri cu <stăpânii> ruți în coate și melancolizați de lungă așteptare a clienților” (Peltz 1989, 98).

În romanele lui Peltz, focalizarea asupra mediilor sociale defavorizate se justifică, în principal, prin adoptarea unei viziuni artistice puse în slujba convingerilor sale socialiste. În volumul memorialistic *Amintiri din viața literară*, publicat, ce e drept, în perioada impunerii doctrinei realismului socialist, își mărturisea deschis adeziunea la ideea de „literatură cu mesaj”, idee pe care o susținuse încă de la publicarea eseului *Menirea literaturii* (1917) și pe care, de fapt, nu o abandonase niciodată:

¹ I. Peltz. 1989. *Calea Văcărești*. Prefață de Ion Simuț. București: Editura Minerva. Ediția originală a apărut la Editura Cultura Națională în 1933.

În pofida prețurii și afecțiunii pe care le am pentru unii dintre criticii și scriitorii din alte generații care pleadau pentru <autonomia artei>, nu cred că o asemenea detașare de prezent, de social e cu puțință.

O carte frumoasă – mi-am spus – trebuie să și ajute pe om. Jocul gratuit pe care l-ar realiza o literatură în afară de timp și de spațiu mi se pare a fi o simpă născocire – un *non-sens*. [subl. aut.] (Peltz 1974, 5)

Perspectiva socială din care Peltz redă imaginea ghetoului bucureștean este completată, după cum observă Oana Soare, de o perspectivă „polemică și reparatorie” (2020, 103) în raport cu modul în care erau percepuți evreii în epocă. În mediul socio-cultural românesc, precizează Andrei Oișteanu, imaginea evreului nu era deloc una măgulitoare, fiind redusă la o serie de clișee care construiau „portretul fizic, profesional, spiritual, moral, magico-mitic și religios al <evreului imaginar>” (2012, 7). Din inventarul de clișee negative utilizate pentru a face portretul evreului nu lipseau cele folosite pentru a-i compune portretul profesional. În mod frecvent, în mentalitatea colectivă românească, evreii erau asociați cu meserii considerate nu tocmai onorabile precum cea de cârciumar, de cămătar sau de negustor. În plus, practicarea acestor meserii ar fi implicat întotdeauna din partea evreilor intenția de a-i înșela pe ceilalți, în special pe creștini (2012, 159). În ciuda percepției generale că evreii constituiau o clasă de îmbogățiți prin mijloace necinstite, după cum preciza Carol Iancu, cei mai mulți dintre ei nu se încadrau în această categorie:

cu excepția unui mic număr de notabili (bancheri și comercianți bogați) asimilați, și în afară de o burghezie puțin numeroasă (negustori) mai mult sau mai puțin asimilată, majoritatea evreilor trăiau din munca manuală, într-o mare izolare. Ei erau croitori, cizmari, tinichigii, tâmplari, tapițeri, strungari, zidari, birjari, fierari, hamali, vidanjori etc., constituind o clasă de meseriași și de proletari, având caracteristicile unei populații subdezvoltate. (1996, 167)

Într-adevăr, intenția lui Peltz, mărturisită în interviul din 1933, acordat lui Camil Baltazar cu ocazia apariției romanului *Calea Văcărești*, era de a corecta, în scrierile sale, imaginea falsă sau incompletă a evreului care circula în societatea și în cultura română modernă:

Am vrut s-arăt tuturor, prietenilor mei cunoscuți și necunoscuți, din București și Vințul de Jos, din Ploiești și Sighetul Marmației, din Odorhei și Storojineț că evreul nu e numai prilej de anecdotă, că tipul lui nu e monopolizat de samsarul guraliv de cafeana sau de negustorul obez din toate centrele comerciale; am vrut s-aprind în noaptea care a căzut peste evrei, lumina adevărului: se vor vedea atunci, pe lângă tâlhari și pișcheri, sfinți și mucenici. (*Romanul românesc II* 1986, 712)

Prin urmare, cele mai multe dintre personajele romanelor sale nu sunt negustori bogați, mari industriași sau bancheri, ci prăvăliași, comercianți ambulanți, meseriași, prestatori de servicii etc., categorii socio-profesionale care corespund claselor de mijloc și, mai ales, de jos. Lumea pe care o portretează I. Peltz este una a „marginalilor”, a

oamenilor neînsemnați care trăiesc și își câștigă existența în ghetoul bucureștean, o lume închisă, „ignorată de Calea Victoriei¹ și nu numai de ea, de toată lumea” (*Romanul românesc II* 1986, 712). În romanul *Foc în Hanul cu tei*², la nunta de argint a personajului Micu Braun, un negustor de lemne cu ambiții ariviste, participă întreaga comunitate, dezvăluindu-se cu această ocazie adevărata față a cartierului: mici negustori, comercianți ambulanți, cârciumari, zarafi, diverși meșteșugari, actori ai Teatrului Evreiesc, băieți de prăvălie, prostituate, vagabonzi și cerșetori. Aceeași imagine a unei umanități nevoiașe este redată și în romanul *Calea Văcărești*: „Puțini evrei aveau în strada asta [Traian] și mai ales în partea care da spre cartierul Dudești locuință proprie. Cei mai numeroși – negustori ambulanți, vânzători în magazinele de pe Lipscani, samsari cu destine greu de bănuț, lucrători și funcționari de birou cu lefuri nenorocite – de-abia își duceau zilele” (Peltz 1989, 96). Așadar, eroii romanelor sale, „luați din viață”, din viața mahalalei evreiești pe care o cunoaște cel mai bine, după cum ține să precizeze în interviul acordat lui Camil Baltazar (*Romanul românesc II* 1986, 711-712), întruchipează ceea ce Andrei Oișteanu numea „evreul real” (2012, 7). Evreii înstăriți, se precizează în *Calea Văcărești*, reușiseră să își facă drum spre centru și rupseseră legăturile cu lumea săracă a cartierului:

Evadaseră spre centru, spre Doamnei, spre Smârdan, spre Șelari, spre Rahovei și chiar spre Batiște și Polonă. Ocupau case noi, cu grădini înconjurând ziduri curate. [...] Unii își instalaseră magazinele în plină inimă a orașului. N-aveau nimic comun cu cei din Dudești. O dată sau de două ori pe an, la sacrele sărbători ale toamnei, umpleau Templul Coral, zidit și gospodărit în chip modern, cu totul altfel decât micile lăcașuri de rugăciune din cartier, în care Dumnezeu ia loc alături de evlavioși în banca aproape putredă de ani. Nici idiși nu mai vorbeau, de mult. (Peltz 1989, 247-248)

Deși I. Peltz construiește în romanele sale un discurs polemic la adresa celor care îi zugrăvesc pe evrei numai dintr-o perspectivă negativă, intenția lui nu este nici pe departe de a crea personaje care să întruchipeze doar evrei impecabili din punct de vedere moral. În romanele sale întâlnim adesea personaje ca Mehală, comerciantul ambulant din romanul *Foc în Hanul cu tei*, nevoit să facă bani prin orice fel de mijloace pentru a-și salva mama de la evacuarea din hanul în care stăteau în chirie, prostituate, cămătari, tâlhari și alte categorii sociale rău famate. Intenția lui Peltz este de a arăta că derapajele dincolo de limitele morale și legale nu sunt specifice unei anumite etnii sau unei anumite categorii sociale și că, în ceea ce privește unele dintre personajele sale, aceste probleme sunt accentuate de condiția lor precară, așa cum declară într-un interviu din 1934, publicat în „Facla”: „Eu știu că sărăcia nu implică o ținută etică. Eu știu că și lucrătorul din fabrică și țărănul și vagabondul poate să aibă râie pe suflet ca și

¹ Arteră centrală a Bucureștiului, dar și titlu al romanului lui Cezar Petrescu, roman publicat în 1930 care, spre deosebire de *Calea Văcărești*, urmărește viața elitei sociale a Capitalei.

² Peltz, I. 1962. *Foc în Hanul cu tei*. Prefață de Valeriu Râpeanu. București: Editura Tineretului. Ediția originală a apărut la Editura Adevărul în 1934.

negustorul, ca și avocatul, ca și mediul burghez – și se poate.” (*Romanul românesc II* 1986, 731)

Izbucnirea Primului Război Mondial îi va aduce pe evrei în postura de combatanți pentru cauza României, dar și de ținte ale unor noi etichetări denigratoare. După cum precizează Andrei Oișteanu, războiul acționează asupra societății românești ca un catalizator al sentimentelor antisemite, astfel că evreii, pe seama cărora sunt puse înfrângerile suferite de armata română, ajung să fie acuzați că ar fi spioni, trădători, colaboratori și simpatizanți ai trupelor inamice germane (2012, 305). Peltz atacă și acest stereotip, clarificând în *Calea Văcărești* circumstanțele în care au apărut astfel de acuzații: deoarece în timpul ocupației vorbitorii de idiș s-au angajat în conversații cu soldații germani ajunși în cartierul evreiesc, naționalist-antisemiți au interpretat această atitudine ca o formă de pactizare cu inamicul. Caracterul tendențios și total nejustificat al acestor acuzații este subliniat în roman de profesorul Haimovici: „Au venit nemții! Am vorbit cu ei pentru că știm, așa ne-am închipuit noi, nemțește! Da câți creștini n-au făcut la fel? Și ne-au ales dintre toți pe noi vinovați, mă? Se poate, mă?” (Peltz 1989, 278).

Spre deosebire de romanele *Ghetto veac XX* (1934) de Ury Benador și *Copilăria unui netrebnic* (1936) de Ion Călugăru, în care imaginea lumii evreiești este redată și din perspectivă etnografică, în romanele lui I. Peltz nu se insistă asupra acestui aspect. În *Calea Văcărești* și în *Foc în Hanul cu tei* se fac referiri la sărbătorile tradițional-religioase (Purim, Iom Kipur, Roș Hașana), ritualurile de nuntă și de înmormântare sunt descrise succint în *Calea Văcărești*, însă, prezentarea ghetoului sub aspectul tradițiilor evreiești este, în general, realizată schematic. Incluse în romanul *Calea Văcărești*, scenele care conțin mai multe detalii privind obiceiurile ritualice la evrei sunt cele care redau moartea și înmormântarea unchiului Paul: „Toată noaptea, Paul a fost supravegheat de bătrânii sinagogii, de Leia și de Esther. [...] Cadavrul fu întins frumos pe-un covor și acoperit. Două lumânări mari ardeau lângă fereastră” (Peltz 1989, 83). Sunt marcate aici câteva momente importante ale ritualului de înmormântare: acoperirea mortului cu o pânză albă, așezarea în sicriul simplu de lemn aflat pe masă acoperită cu o pânză neagră, participarea la ritual a bătrânilor sinagogii, rostirea rugăciunii funerare, *mula*, de către cantor. La moartea unui alt personaj, Esther, mama lui Ficu, este menționată rugăciunea *kadiș* care făcea parte din ritualul de doliu, rugăciune pe care trebuie să o rostească fiul în sinagogă timp de unsprezece luni de la moartea mamei.

I. Peltz nu intenționează să prezinte comunitatea evreiască a Bucureștiului ante-și interbelic din perspectiva tradițiilor sale cultural-religioase, deoarece o surprinde într-un moment avansat de asimilare și laicizare. Cei mai predispuși la asimilare sunt, după cum se sugerează în romanul *Foc în Hanul cu tei*, cei mai înstăriți dintre locuitorii cartierului, negustorii: „Ei uitaseră cu totul rugăciunile, de-abia izbuteau de Roș-Hașana și Kipur să silabisească din carte sacrele versete și implorări, vindeau sâmbăta, mâncau în restaurantele creștine și se dezinteresau cu desăvârșire de prescripțiile religioase.” (1962, 12). În acest moment, evocat și în romanul *Calea Văcărești*,

îndrumătorii religioși ai comunității, rabinii și talmudiștii, decad din rolul lor de conducători spirituali, începând să fie percepuți mai degrabă ca simpli oameni supuși păcatelor și pradă, la rândul lor, tentației asimilării. Emblematic din acest punct de vedere este rabinul Berg despre care gurile clevetitoare ale mahalalei răspândiseră zvonul că „își leapădă caftanul și, îmbrăcat nemțește ca orice negustor cumsecade, pleacă prin diferite orașele apropiate, unde are ibovnice tinere, cu nemiluita” (Peltz 1989, 63). Printre membrii comunității evreiești din București însă asimilarea radicală era privită cu dispreț și ironie, așa cum o sugerează porecla Sacîntors atribuită unui evreu convertit la creștinism, un personaj din romanul *Calea Văcărești*. Deși cei mai mulți dintre evreii comunității bucureștene erau parțial asimilați și nu erau practicanți devotați, religia este văzută totuși ca o importantă marcă a identității etnice. Însă adoptarea unei identități românești nu implică întotdeauna un act voluntar. Un astfel de caz îl reprezintă băiatul croitorului Șaiman, care, pentru a nu-i irita pe clienții cu sentimente antisemite, este obligat să adopte un nume românesc de patronul localului unde este angajat să cânte.

Ideologii, antisemitism, literatură. Negocierea reprezentărilor literare ale identității evreiești

În cartierul evreiesc, povestește Peltz într-unul dintre interviurile sale, fiecare locuitor purta cu sine „o Americă interioară, cutreierată de noi până la epuizare” (*Romanul românesc II* 1986, 708), o Americă simbol al bunăstării. Astfel că fenomenul emigrării care a afectat și a redefinit comunitatea evreiască din România la sfârșit de secol XIX și început de secol XX nu putea fi ignorat în romanele sale. Întreaga problematică a emigrării este sintetizată în câteva rânduri în *Calea Văcărești*:

În fiecare pat sărac din cartier adormea evreul cu imaginea pământului fabulos în care se va îmbogăți și va trăi <omenește>. Toată Calea Văcărești, întreaga Cale Dudești, străzile Traian și Raion, Bradului și Cîmponduci, Olteni și Mircea-vodă – cartierul de la un capăt la altul creștea în dorul Americii atâteaizbăvitoare. (Peltz 1989, 124)

Personajele din romanul *Calea Văcărești*, cele mai multe dintre ele aflate la limita supraviețuirii, visează să ajungă în „America tuturor fericiților” (Peltz 1989, 124), țara în care ar fi fost posibilă „cumpărarea unei case cu opt etaje și a unei moșii” (Peltz 1989, 125) de către toți evreii. Numai că, pentru mulți dintre ei, America înseamnă sfârșitul în aceeași sărăcie de care sperau să scape, însă departe de locurile natale. Acesta este și cazul unchiului Morit, pentru care emigrarea e o experiență traumatizantă: „las țara asta în care m-am născut, las prieteni, rude – totul ...mă duc la capătul pământului...” (Peltz 1989, 114). În cele mai multe dintre cazuri, legătura dintre cei plecați, și cei rămași se pierde, ruptura de restul familiei aducând de ambele părți suferință și disperare. Pentru alții, dezrădăcinarea este insuportabilă, așa cum se întâmplă în cazul unuia dintre pasagerii trenului morții din romanul *Israel însângerat*,

întors din America unde nu se poate adapta, chiar dacă acolo „nu există deosebire de rasă. Fiecare muncește și se bucură de ce agonisește. Există o opinie publică trează care n-ar admite orori.” (Peltz 1946, 306).

În romanele *Calea Văcărești* și *Foc în Hanul cu tei*, publicate în anii '30, emigrarea este prezentată ca o consecință a dificultăților economice cu care se confruntă la început de secol XX întreaga societate românească. Însă, precizează Carol Iancu, emigrarea în masă a evreilor, declanșată începând cu anul 1899, a avut loc nu numai în contextul crizei economice, ci și al adoptării unor măsuri legislative cu caracter antisemit care au afectat, în principal, meseriașii și micii comercianți, ducându-i sub pragul sărăciei (Iancu 1996, 291-292). Despre emigrarea evreilor ca reacție la antisemitism se discută doar în romanul *Israel însângerat*, publicat după război, în 1946. Fără certitudinea unui viitor în România, concluzia personajelor care supraviețuiesc pogromului de la Iași e că singura soluție rămâne căutarea unei alte patrii, fie că e vorba de America sau de altă țară apuseană, fie că e vorba de Palestina.

Din portretul pe care Peltz i-l face comunității evreiești bucureștene nu puteau lipsi referirile la ideologiile cu cel mai puternic impact în acest spațiu: sionismul și socialismul. Situația evreilor la început de secol XX, după cum precizează Carol Iancu, e determinată de mai mulți factori, dintre care cei mai importanți sunt antisemitismul și industrializarea accelerată care îi afectează pe micii producători și negustori de articole de consum. În noul context socio-economic, reacția evreilor la presiunea exercitată asupra lor de societatea românească modernă se încadrează, în mare, în două direcții opuse: asimilarea, susținută de evreii înstăriți, respectiv includerea în societatea românească prin socialism, susținută de o parte a intelectualilor evrei și particularizarea care presupunea fie orientarea spre iudaismul ortodox, fie spre sionism (1996, 276-277).

În ghetoul bucureștean, afectat atât de discriminare rasială, cât și de sărăcie, receptivitatea față de ideile promovate de socialiști este crescută. Fiind ideologie cu „un puternic mesaj mesianic și utopic”, după cum o descrie Leon Volovici (2016b, 25), socialismul devine atractiv pentru evrei prin promisiunea de a asigura tuturor conaționaliilor drepturi egale, atât în plan social, cât și politic. Însă în romanele sale, Peltz urmărește speranțele locuitorilor cartierului doar în ceea ce privește eliberarea socială, problematica civilă și politică nefiind adusă în discuție. În romanul *Calea Văcărești*, personajul Marcu justifică această perspectivă: „nu există nații, există numai clase: una care exploatează și una care este exploatată. Problema nu-i națională – e socială. Evreii nu se deosebesc de celelalte neamuri: proletarii au aceleași interese pretutindeni” (Peltz 1989, 266). Ioină și Mehală, două dintre personajele romanului *Foc în Hanul cu tei*, frecventează întrunirile socialiștilor la care participă membrii sindicatelor muncitorești, fiind atrași de promisiunea unei lumi prospere a proletariatului, nediferențiate în funcție de clase. Pentru aceste personaje, cel care se opune instaurării noii orânduiri sociale este burghezul, indiferent de etnie, întruchipat în acest roman de Micu Braun, negustorul evreu care își mărește averea speculând problemele financiare ale tuturor celorlalți deținători de afaceri sau de proprietăți din cartier. Singura sursă a mizeriei în care trăiesc locuitorii cartierului evreiesc o

reprezintă, după cum se exprimă Ioină, cei „puțini [care] adună averi de pe urma muncii celor mulți” (Peltz 1962, 202).

Nici opțiunea pentru sionism nu apare în mod explicit în *Calea Văcărești* și în *Foc în Hanul cu tei* ca o consecință directă a antisemitismului cu care se confrunta populația evreiască, ci este prezentată, mai degrabă, ca dorință de realizare a idealului național, dorință de care, la început de secol XX, erau animate toate națiunile fără un stat propriu. Personajul Haimovici, profesor de gimnaziu și ebraist, expune în romanul *Calea Văcărești* teza sionismului: „[...] evreii din ghetto își risipesc energia într-o luptă zadarnică în loc să realizeze ceva practic pentru Palestina.” [*sic!*] (Peltz 1989, 266). Însă pentru personajele romanelor lui Peltz, sionismul nu pare să fie foarte convingător. Pentru socialiști, nevoia solidarizării evreilor în vederea constituirii unui „front național” e inutilă, din moment ce pentru ei nu există decât un singur front, cel al „exploataților” (Peltz 1989, 266). Nici pentru negustorii cartierului cărora afacerile le merg relativ bine, sionismul nu le stârnește interesul: „N-aveau niciun ideal, răspundeau, greu și fără convingere, apelurilor sioniste, populau din când în când sălile de conferințe în care tineri cu părul în neregulă vorbeau despre Palestina [...]” (Peltz 1962, 123-124). În romanul *Foc în Hanul cu tei*, sioniștii grupați în jurul societății „Fericirea universală” sunt „destul de simpatici, totuși, și de inofensivi” (Peltz 1962, 220). La început de secol XX, așa cum este prezentat în romanele publicate în perioada interbelică, sionismul apare ca o utopie, ca un proiect lipsit de viabilitate, cu puțini adepți în mahalaua evreiască.

Problema antisemitismului, o problemă majoră cu care s-au confruntat evreii în perioada ante- și interbelică, nu este ocolită de Peltz, chiar dacă o abordează cu precauție. În romanul *Foc în Hanul cu tei* apar relatări despre abuzurile autorităților, respectiv despre obiceiul prefectului de Ilfov, care locuia în cartier, și al subordonaților săi de a se distra umilind evreii:

Pe vremuri organiza în grădinița casei chefuri care durau zile și nopți! Vai de perciunatul care se întâmpla să treacă p-acolo în asemenea nopți! Băieții lui Vasilescu îl prindeau, îl dezbrăcau pân'la piele și-l puneau să cânte evreiește sau să simuleze rugăciunea. Îl băteau și-l goneau apoi gol-goluț în stradă. Cui era să reclame, când vinovat era însuși prefectul? (Peltz 1962, 16)

În romanul *Calea Văcărești*, Peltz consemnează violențele antisemite de la sfârșitul Primului Război Mondial. După retragerea trupelor de ocupație germane, precizează Carol Iancu, în ziarele controlate de grupările naționalist-antisemite apar articole în care evreii sunt acuzați de trădare, de pactizare cu inamicul, fapt care contribuie la accentuarea sentimentului antievreiesc în rândul maselor. Astfel că, în 11-12 noiembrie 1918, cartierul evreiesc este asaltat de grupuri violente de manifestați conduse de instigatori antisemiți (1998, 112). În romanul *Calea Văcărești*, observă Oana Soare, momentele traumatice asociate cu aceste evenimente sunt redată „cu o minimă ficționalizare” (2020, 105), cu o acuratețe de document istoric. Sunt consemnate cu detalii precise organizarea autoapărării și a pazei cartierului la sugestia

evreilor de dincolo de Prut care trecuseră prin experiența pogromurilor, atitudinea pasivă a autorităților, atacul sutelor de „mardeiași” veniți „dinspre Obor și Belu, dinspre Filantropie și Gropile Ouatu, dinspre Ștefan cel Mare și Jianu” (Peltz 1989, 272), devastarea prăvăliilor și a locuințelor și, în cele din urmă, respingerea atacului de către grupul de apărare al evreilor.

Martor al atacurilor din toamna anului 1918, Peltz înregistrează în paginile romanului reacția locuitorilor cartierului asediat, făcând astfel vizibilă imaginea colectivă a traumei. Inițial, zvonurile despre o planificată năvălire a antisemiților stârnesc nedumerire mai ales în rândurile celor care abia se întorseseră de pe front: „Noi am fost pe front, mă... Am stat și noi în bătaia tunului... Ce dracu? Să ne și mardească?” (Peltz 1989, 270). Printre bătrânii cartierului care se refugiază în rugăciune se instalează teama, mamele care abia își revăzuseră fiii de curând întorși din război sunt cuprinse de disperare. Imaginea suferinței este însă atenuată de sentimentul de solidaritate care-i unește pe toți și care le dă curaj și speranță în aceste momente.

În ciuda gravității evenimentelor, personajele care reflectează asupra celor petrecute emit puncte de vedere surprinzătoare. Sionistul Haimovici e de părere că violențele sunt perfect justificabile dacă sunt îndreptate împotriva evreilor bogați, însă inacceptabile atunci când îi vizează pe evreii din ghetou: „Sunt porci ăștia, porci. Ce au ei cu Calea Văcărești? Ce-au cu Calea Dudești? Aici vor ei să-și arate vitejia? Aici sunt exploataorii evrei, magnații industriilor și comerțului, îmbuibaiții și ticăloșii care nu cred în nimic?” (Peltz 1989, 278). Un alt personaj, socialistul Marcu, încearcă să justifice faptele atacurilor prin prisma ideologiei la care aderase:

Au venit săracii, porcii – cum îi numești dumneata – au venit de pe front, amărăți, flămânzi poate, și necăjiți. Au și ei neveste și copii uscați și nehrăniți. Tinerii care au fost în fruntea lor s-au găsit să-i lămurească: <Fraților – zbierau ei – știți de ce au intrat nemții în țară? Știți de ce n-aveți după ce bea apă? Știți de ce vă chinuiți amaric și vă amărăți ca vai de voi? Nu știți? Să v-o spunem noi: pentru că jidanii au vrut să ne prăpădească!> Și-atunci [...] oamenii de-abia înapoiați din război, în căutarea unui vinovat – vinovat de toate suferințele lor – au dat din cap și au strigat și ei convingși <Moarte jidanilor!> (Peltz 1989, 278-279)

Personajul principal, Ficu, victimă a violențelor antisemite, ajunge la aceeași concluzie împăciuitoare: „Mardeiașii din Mihai Bravu, Filantropia și Obor nu se mai întorc. Îi cunoaște el – sunt băieți buni. S-au speriat degeaba evreii din cartier.” (Peltz 1989, 282). Este evidentă, așadar, în romanul *Calea Văcărești*, intenția autorului de a reda evenimentele traumatice care au afectat viața comunității, însă sunt evitate acuzațiile de antisemitism la adresa întregii societăți românești, ele fiind îndreptate doar împotriva instigatorilor, un grup restrâns, fără o identitate precisă: „Trei tineri tuciuiri și cu panglici tricolore în piept conduceau mulțimea.” (Peltz 1989, 274).

În romanul *Israel însângerat*, scris în perioada august 1944 – septembrie 1945 și publicat în 1946, în perioada premergătoare instaurării oficiale a comunismului, când Holocaustul nu fusese încă declarat subiect tabu, problema antisemitismului este

abordată de I. Peltz mai tranșant și mai direct. Dacă în *Calea Văcărești* evită să aducă în discuție problema antisemitismului românesc, în *Israel însângerat*, personajele care reușesc să supraviețuiască pogromului de la Iași și trenurilor morții, nu pot decât să constate cu amărăciune adevărul: toate crimele la care asistaseră nu puteau fi posibile fără consimțământul mai mult sau mai puțin tacit al majorității societății. Strul, un evreu care trăise toată viața printre țărani români, își expune, cu sinceritate și cu oarecare naivitate, dezamăgirea: „Voi, măi, românașii noștri să-mi faceți una ca asta?” (Peltz 1946, 304). Deși negarea evidențelor nu mai este posibilă, exterminarea evreilor în România pare de neconceput pentru tânărul Israel Lazăr: „Dar aici, aici, pe meleagurile Patriei, unde și florile surâd românește, sub cel mai înalt cer din lume, unde pământeni sunt blânzi și inimoși, unde cântecul suie, pe trepte de azur, spre țăriile albastre, – aici? Să-i omoare, și – aici?...” (Peltz 1946, 295). În *Israel însângerat* este menționată participarea populației civile la pogromurile de la București și de la Iași și se conturează unele acuzații de antisemitism la adresa societății românești în ansamblu, însă nici aici, aceste acuzații nu sunt duse până la capăt, principalii responsabili fiind găsiți legionarii și naziștii.

În schimb, ororile la care sunt supuși evreii în timpul evenimentelor tragice din 1941 nu sunt redată de Peltz cu reținere, ci cu o claritate care să exprime cât mai exact grozăvia lor. Martor și victimă a pogromului din București, Peltz își asumă rolul de voce a comunității și depune mărturie în romanul *Israel însângerat* despre pogromul din timpul Rebeliunii legionare din 1941, despre pogromul de la Iași din iunie 1941, despre trenurile morții, despre deportarea în lagărele din Transnistria, așadar despre Holocaustul din România care, după instaurarea regimului comunist, va fi trecut sub tăcere. Scrie acest roman dintr-o perspectivă colectivă mai largă care încearcă să cuprindă memoria traumatică a întregii comunități evreiești de pe teritoriul românesc și nu numai, fiind redată aici și mărturiile celor care asistă la masacrul de la Odesa, precum și ale celor care relatează despre exterminarea evreilor în lagărele din Europa ocupată de naziști.

La reproșurile care i se aduc în legătură cu redarea prea voalată a problematicii socio-politice a comunității evreiești, Peltz răspunde justificându-și abordarea prin dorința de a reda imaginea cartierului evreiesc în mod obiectiv, fără patimă, după cum mărturisea într-un interviu: „Romanul meu [*Calea Văcărești*] are un subiect, dar și un sens: arată toate fațetele cartierului, adică ale ghetto-ului. Și le arată fără pasiune, fără ură. Le arată așa cum sunt, un condei care scrie la rece” (*Romanul românesc II* 1986, 712). Dincolo de aceste declarații, în cazul lui Peltz, abordarea ezitantă a anumitor subiecte poate fi pusă în legătură cu preocuparea pentru relația cu publicul român căruia i se adresează. Deși își asumă fără ezitare identitatea evreiască, reprezentările literare ale acestei identități sunt negociate în relația cu publicul român, în sensul că teme sensibile precum emigrarea, sionismul, antisemitismul sunt tratate cu precauție în această perioadă în care scriitorilor evrei li se contestă în mod vehement dreptul de a participa la construcția literară a națiunii române. Peltz însuși este o victimă a acestor violente campanii antisemite duse în presa de extrema dreaptă, într-un bilanț literar al

anului 1936, publicat în „Sfarmă Piatră”, fiind inclus pe lista scriitorilor pornografi cu romanul *Noaptea domișoarei Mili* (Ornea 2008, 522). Cu un real succes la publicul român, Peltz evită să trateze cu înverșunare problematica evreiască, alegând o atitudine mai puțin polemică, în acord și cu temperamentul său artistic, înclinat spre lirism și nostalgie.

Romanul *Calea Văcărești*, observa și Valeriu Râpeanu în volumul *Scriitori dintre cele două războaie mondiale*, este „un roman monografic un caracter precumpănitor liric, ce nu se încadrează regulilor clasice ale genului” (1986, 222). Însă subiectivitatea lui Peltz nu e subiectivitatea autorilor sămănătoriști, descrisă de Șerban Cioculescu în *Romanul românesc în 1933* ca „reprezentând un regret liric pentru dezechilibrul stărilor noi, față de răsturnările de straturi înregistrate”, „o anume sentimentalitate conservatoare, purceasă dintr-un respect tradițional al forțelor trecutului” care „a constituit desigur una din principalele piedici a reușitei epice depline” [*sic!*] (1934, 456). Subiectivitatea lui Peltz se naște dintr-o formă de lirism încărcată de afectivitate, de compasiune față o lume aflată în suferință cu care se identifică, reprezentând o marcă a originalității sale epice.

În loc de concluzii: Destinul literar al lui I. Peltz, de la integrare la excluderea din memoria culturală activă

Romanele lui I. Peltz aduc în literatura română lumea evreiască bucureșteană a primei jumătăți de secol XX, cu farmecul, cu frământările și tragediile ei, devenind astfel instrumente de preservare a memoriei culturale a unei comunități aproape dispărute. În comunism, politicile regimului privind reconfigurarea urbană¹, precum și cele privind emigrarea evreilor² au dus la distrugerea patrimoniului arhitectonic al comunității evreiești și la diminuarea drastică a numărului ei de membri. Proza lui I. Peltz nu numai că recuperează o parte importantă a memoriei culturale a comunității evreiești din Bucureștiul ante și interbelic, ci, mai mult, reușește să pătrundă cu succes în spațiul literar românesc. Apariția celor două romane importante ale sale, *Calea Văcărești* și *Foc în Hanul cu tei*, marchează fără urmă de îndoială un moment important în evoluția epicii de la proza sămănătoristă la romanul modern, I. Peltz fiind un scriitor de referință în ceea ce privește schimbarea criteriilor epicului la începutul perioadei interbelice.

¹ În urma Programului de sistematizare a teritoriului și a localităților urbane și rurale, demarat odată cu adoptarea Legii nr. 58/1974, cartierul evreiesc al Bucureștiului ajunge să fie demolat aproape în întregime, fiind astfel distrus patrimoniul arhitectonic al acestei comunități.

² Politicile statului comunist român privind emigrarea evreilor sunt expuse și analizate în Radu Ioanid. 2015. *Securitatea și vânzarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*. Prefață de Paul Shapiro. Iași: Polirom. Așa cum reiese din analiza lui Radu Ioanid, în perioada comunistă, emigrarea masivă a evreilor din România în Israel, în SUA sau în țări ale Europei de Vest a avut loc în urma unor acorduri secrete în care a fost implicată securitatea, acorduri prin care evreii erau, practic, vânduți de statul român.

Într-o cronică radiofonică din 1934, vorbind despre romanele *Ghetto veac XX* de Ury Benador și *De două mii de ani* de Mihail Sebastian, Perpessicius făcea o observație valabilă și pentru celelalte romane ale lumii evreiești și autorii lor:

Documente, precum s-a putut observa, ale unei epoci din istoria noastră contemporană, și documente cu atât mai valoroase cu cât vin de la doi martori și participanți, talentați, ai acestei istorii – *De două mii de ani* și *Ghetto veac XX* sunt în primul rând două excelente romane ale zilei de azi, grele de sens, de umanitate și de artă, pe care d. Ury Benador, debutant în epică, îl fixează în romanul nostru contemporan, iar pe d. Mihail Sebastian, veteran aproape al scrisului, îl consacră ca pe unul din artiștii de prim plan ai literaturii românești de azi. (2015, 298)

Așadar, observația pertinentă a lui Perpessicius se referea nu numai la caracterul documentar al acestor romane care păstrează în paginile lor memoria comunității evreiești din România ante și interbelică cu toate fațetele ei: viața cultural-religioasă, organizarea comunitară, problematica socio-politică raportată la realitatea românească a vremii etc., ci și la valoarea și la importanța lor în evoluția epicii românești. Cu toate acestea, niciunul dintre romanele lui I. Peltz sau ale celorlați doi „prozatori ai lumii evreiești” (2016c, 97), Ury Benador și Ion Călugăru, romane validate de critica literară interbelică nu se regăsesc în canonul literar românesc actual. Plasate la marginea extremă a canonului interbelic de E. Lovinescu¹ și G. Călinescu², nu sunt supuse unor revizuirii importante în istoriile literare din timpul perioadei comuniste și nici în cele care le mai au în vedere în postcomunism, ele ajungând să fie eliminate treptat din ultimele istorii literare publicate în această perioadă. În plus, singurele reeditări ale romanelor lui I. Peltz sunt cele din anii '90: *Foc în Hanul cu tei*³ (ed. 1995), *Noaptea domnișoarei Mili*⁴ (ed. 1998) și *Calea Văcărești*⁵ (ed. 1997), primele două, la Editura Hasefer, ultimul la Editura Gramar. În 2003, apare tot la editura Hasefer volumul *Am scris numai pentru promovarea omeniei... (Amintiri și evocări)*⁶ care cuprinde fragmente din scrierile cu caracter memorialistic publicate de Peltz de-a lungul timpului. După acest moment se scrie și se vorbește tot mai puțin despre Peltz. Dispare astfel din peisajul literar un nume de referință în evoluția epicii românești, un nume pe care Paul Cornea, în studiul „Anul de aur al romanului românesc interbelic”, îl punea

¹ E. Lovinescu. 1937. *Istoria literaturii române contemporane, 1900-1937*. București: Editura Librăriei Socec.

² G. Călinescu. 1941. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă.

³ I. Peltz. 1995. *Foc în Hanul cu tei*. Ilustrații de Tia Peltz. București: Hasefer.

⁴ I. Peltz. 1998. *Noaptea domnișoarei Mili*. Prefață de Z. Ornea. Copertă și ilustrații de Tia Peltz. București: Hasefer.

⁵ I. Peltz. 1997. *Calea Văcărești*. Ediție îngrijită, prefață și curriculum vitae de Teodor Vărgolici. Cu două crochiuri de Tia Peltz. București: Editura Gramar.

⁶ I. Peltz. 2003. *Am scris numai pentru promovarea omeniei... (Amintiri și evocări)*. Ediție și prefață de Florentin Popescu. București: Hasefer.

alături de scriitori ca Mircea Eliade, Hortensia Papadat-Bengescu, Mihail Sadoveanu, G. M. Zamfirescu sau Gib Mihăiescu (1990, 380).

În ceea ce-i privește pe scriitorii evrei, în general, și pe I. Peltz, în special, dacă în timpul regimului comunist predomina o formă activă de uitare, legată de actul de cenzură, care constă, după cum precizează Aleida Assmann, „în acte intenționate de uitare precum ștergerea sau distrugerea” memoriei culturale a unui grup (2008, 97-98), acum predomină o formă pasivă care, potrivit aceleiași autoare, „se află în legătură cu acte neintenționate de uitare precum pierderea, ascunderea, dispersarea, neglijarea, abandonarea, sau lăsarea a ceva în urmă” (2008, 98). De la antisemitismul literar al perioadei interbelice, exprimat în actele grupărilor naționalist-antisemite de denigrare și delegitimare a scriitorilor evrei (Voicu 2003, 138; Volovici 2016a, 12) se ajunge, după cum observă Ovidiu Morar, „la o formă de discriminare mai subtilă, prin omisiune, prin ignorare completă” (2014, 18).

Memoria culturală, precizează Aleida Assmann, are, la rândul ei, două forme: o formă activă care, prin instituțiile sale, „păstrează *trecutul ca prezent*” [subl. aut.] și o formă pasivă care „păstrează *trecutul ca trecut*” [subl. aut.] (2008, 98). Excluzi din canonul literar românesc, scriitorii evrei nu fac parte, prin urmare, din memoria culturală activă, ci, în cel mai fericit caz, sunt cuprinși în memoria pasivă, acolo unde trecutul este arhivat, fiind cunoscut și cercetat de un grup restrâns de specialiști. Așadar, având în vedere observația lui Herbert Grabes potrivit căreia modul în care se formează canonul reflectă modul în care „societățile controlează ce texte sunt păstrate în memoria colectivă” (2008, 314), putem spune că practicile și politicile culturale naționale nu au reușit să iasă din cadrul etnocentric impus inițial.

În 1934, în plină perioadă de intensificare a fenomenului antisemit, într-una din cronicile sale de la radio în care prezenta romanele *De două mii de ani* de Mihail Sebastian, *Ghetto veac XX* de Ury Benador și *Calea Văcărești* de I. Peltz, Perpessicius își reafirma susținerea față de scriitorii evrei activi în spațiul literar românesc, reproducând un fragment dintr-un articol pe care îl scrisese cu aproape zece ani în urmă. Articolul reproduș purta titlul *Numerus clausus în literatură* și fusese scris ca răspuns la atacurile grupurilor naționalist-antisemite care contestau includerea scriitorilor evrei în *Antologia poezilor de azi* (1925), un volum pe care îl coordonase împreună cu Ion Pillat. În 1925, răspunsul său fusese formulat astfel:

Nu putem exclude pe un poet care, în loc să se consacre negustoriei, se sacrifică poeziei și-și pierde tinerețea ucenicind în atelierle limbii românești – nu-l putem exclude numai pe actul de naționalitate. Naționalitatea artistului interesează mai puțin. La rigoare ea este a poporului în limba căruia scrie. Dar ce e sigur, e că în operă interesează semnul distinctiv al artei. De aceea am considerat cu același ochi și pe poeții români și pe poeții evrei. În numele artei care plutește peste granițe – deci cu atât mai mult înlăuntrul granițelor – au crezut și au suferit și unii și alții. Poezia română îi revendică cu egală dragoste. (Perpessicius 2015, 296)

Pledoaria lui Perpessicius pentru eliminarea criteriului etnic, fără absolut niciun fel de relevanță în stabilirea valorii unui scriitor și, mai ales, în stabilirea apartenenței lui la o literatură națională, a rămas fără ecou. Din nefericire, în judecarea scriitorilor evrei, din interbelic până acum, a prevalat criteriul etnic, în defavoarea criteriului estetic, iar literatura română întârzie să și-i revendice cu hotărâre.

Destinul literar al lui I. Peltz ilustrează, în mare, traiectoria scriitorilor evrei care s-au afirmat în spațiul literar românesc interbelic: deși integrați în literatura română, în canonul național nu ocupă decât o poziție marginală, statut care de-a lungul timpului nu cunoaște modificări esențiale. Mai mult, în perioada postcomunistă, în cazul romancierilor lumii evreiești, devine vizibilă tendința de eliminare a acestora din canonul literar și, implicit, din memoria culturală activă. Singurii scriitori evrei interbelici aduși în prezentul literar românesc sunt Mihail Sebastian, M. Blecher, B. Fundoianu și Tristan Tzara, scriitori care beneficiază de recunoaștere în afara spațiului literar românesc, cei care reprezintă, după cum preciza Mădălina Lascu, „<un strai de gală> cu care ne prezentăm străinilor, ca să ne dovedim modernitatea și actualitatea” (2019, 62). Însă nici în cazul acestor scriitori reconsiderarea importanței lor în literatura română nu se face în mod consecvent și unitar.

Referințe bibliografice

- ***. 1986. *Romanul românesc în interviuri*. Vol. II. Partea II. Antologie, text îngrijit și indici de Aurel Sasu și Mariana Vartic. București: Editura Minerva.
- Assmann, Aleida. 2008. *Canon and Archive*, in Astrid Erll, Ansgar Nünning (eds.), *Media and Cultural Memory*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, p. 97-108.
- Călinescu, G. 1941. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă.
- Cioculescu, Șerban. 1934. *Romanul românesc în 1933*, in „Revista Fundațiilor Regale”, an I, nr. 2, p. 455-466.
- Cornea, Paul. 1990. *Anul de aur al romanului românesc interbelic*, in *Aproapele și departele*, București: Editura Cartea Românească, p. 375-384.
- Grabes, Herbert. 2008. *Cultural Memory and the Literary Canon*, in Astrid Erll, Ansgar Nünning (eds.), *Media and Cultural Memory*. Berlin/ New York: Walter de Gruyter, p. 311-320.
- Iancu, Carol. 1996. *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*. Traducere de C. Litman. București: Editura Hasefer.
- Iancu, Carol. 1998. *Emanciparea evreilor din România (1913-1919)*. Traducere de Țicu Goldstein. Prefață de Chales-Olivier Carbonell. București: Editura Hasefer.
- Ioanid, Radu (ed.). 2015. *Securitatea și vânzarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România și Israel*. Prefață de Paul Shapiro. Iași: Polirom.
- Ioanid, Radu. 2019. *Holocaustul în România. Distrugerea evreilor și romilor sub regimul Antonescu: 1940-1944*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Cuvânt-înainte de Denis Deleant. București: Editura Institutului Național pentru Studiul Holocaustului din România „Elie Wiesel”. Iași: Editura Polirom.
- Lascu, Mădălina. 2019. „Un strai de gală” pentru export, in „Vatra”, nr. 3-4, p. 61-62.
- Lovinescu, E. 1937. *Istoria literaturii române contemporane, 1900-1937*, București: Editura Librăriei Socec.
- Morar, Ovidiu. 2014. *Scriitori evrei din România*. București: Editura Hasefer.
- Oișteanu, Andrei. 2012. *Imaginea evreului în cultura română. Studiu de imagologie în context est-central-european*. Ediția a III-a, revăzută, adăugită și ilustrată. Iași: Editura Polirom.

- Ornea, Zigu. 2008. *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*. București: Est (Samuel Tastet Éditeur).
- Peltz, I. 1946. *Israel însângerat*. București: Editura Veritas.
- Peltz, I. 1962. *Foc în Hanul cu tei*. Prefață de V. Râpeanu. București: Editura Tineretului.
- Peltz, I. 1974. *Amintiri din viața literară*. București, Editura Cartea Românească.
- Peltz, I. 1989. *Calea Văcărești*. Prefață de Ion Simuț. București: Editura Minerva.
- Peltz, I. 1995. *Foc în Hanul cu tei*. Ilustrații de Tia Peltz. București: Hasefer.
- Peltz, I. 1997. *Calea Văcărești*. Ediție îngrijită, prefață și curriculum vitae de Teodor Vărgolici. Cu două crochiuri de Tia Peltz. București: Editura Gramar.
- Peltz, I. 1998. *Noaptea domnișoarei Mili*. Prefață de Z. Ornea. Copertă și ilustrații de Tia Peltz. București: Hasefer.
- Peltz, I. 2003. *Am scris numai pentru promovarea omeniei... (Amintiri și evocări)*. Ediție și prefață de Florentin Popescu. București: Hasefer.
- Peltz, I. 2011. *Cum am scris Calea Văcărești*, „Revista Cultului Mozaic”, nr. 314, 15 ianuarie 1974, p. 5-7, in Felicia Waldman, Anca Ciuciu. *Istorie și imagini din Bucureștiul evreiesc*. București: Editura Noi Media Print, p. 52-56.
- Perpessicius. 2015. *Cărți noi. Cronici radiofonice 1929-1947*. Ediție critică, note și variante de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu. Studiu introductiv de Valeriu Râpeanu. București: Editura Casa Radio, p. 294-298 (Cronica din 26 iulie 1934).
- Râpeanu, Valeriu. 1986. *Scriitori dintre cele două războaie mondiale*. București: Editura Cartea Românească.
- Soare, Oana. 2020. *The memory of a hurt identity. Bucharest's Jewish sub-culture between fiction and non-fiction*, in Jan Fellerer, Robert Pyrah and Marius Turda (eds.). *Identities In-Between in East-Central Europe*. London: Routledge, p. 92-109.
- Voicu, George. 2003. *Romanian Literary Anti-Semitism: Historical-Ideological Facets*, in „Studia Hebraica”, nr. 3, p. 138-162.
- Volovici, Leon. 2016a. *Scriitori români – Scriitori evrei*, in Leon Volovici, *Eseuri pe teme delicate*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 11-24.
- Volovici, Leon. 2016b. *Utopie, ideologie și literatură: intelectuali și scriitori evrei în România în secolul XX*, in Leon Volovici. *Eseuri pe teme delicate*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 25-47.
- Volovici, Leon. 2016c. *Scriitori evrei în literatura română. O sinteză*, in Leon Volovici. *Eseuri pe teme delicate*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 89-106.